SÖRMLANDSLÅTEN

1982 Nr 3

Innehåll

Redaktören har ordet	sid.	2
Studiecirkeln, en konkurrent		3
Ceylon Wallin		4
Information		6
Styrbjörn Bergelt		8
Sjelfbiografiska anteckningar		27

Foto: Styrbjörn Bergelt
Per-Ulf Allmo
Susanne Broms

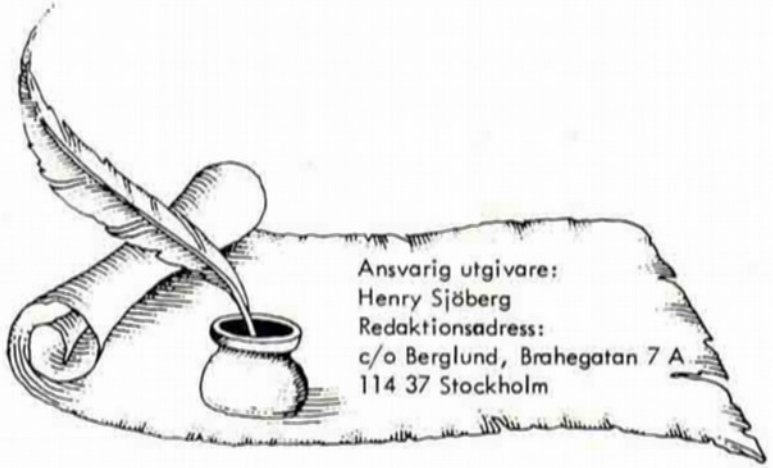

Upplaga: 2 200ex

MÅLSÄTTNING - ÄN EN GÅNG !

Sommarens verksamhet är över.

Det är min förhoppning att Ni alla fått möjlighet till rikligt med spel och dans vid alla de arrangemang som varit. Själv har jag bl.a. deltagit i en spel- och danskurs vid Malungs Folkhögskola. Kursen förstärkte vetskapen om att spelmännen och dansarna i många år vandrat skilda vägar men den innehöll också en bekräftelse på att det finns en gemensam vilja att förändra detta.

Samarbete är inte alltid så lätt. Det gäller att komma överens - att ge och ta för att vårt gemensamma mål skall kunna förverkligas. Vad är då vårt gemensamma mål?

Vi har i den här tidningen flera gånger tagit upp den frågan till behandling men viljan till debatt har inte varit överväldigande stor.

Vi kanske ändå kan enas om några punkter?
Vårt mål är:

1. Sprida kunskap om folkmusiken och folkdansen.
2. Aktivera så många människor som möjligt, d.v.s. få dem att spela och dansa.
3. Påvisa den sociala insats vi kan göra i dagens samhälle genom vår musik och dans.

Om vi nu kunde enas om t.ex. dessa tre punkter, skulle det i så fall medföra några stora ingrepp i vår nuvarande verksamhet?

För att kunna svara på den frågan måste vi kanske först titta lite på vad som skiljer spelmännen och dansarna från varandra idag. Jag talar om en gemensam målsättning, en som vi tillsammans kan arbeta för.

Det som fortfarande är vårt största problem är skillnaden i repertoar. Detta gäller på alla nivåer.

Om vi ser på nybörjarstadiet är det vanligt att en nybörjare i låtspel lär sig några polskor, gånglåtar och någon enstaka vals.

En nybörjare på dans startar nästan alltid med gammaldans. Redan här finns en markant skillnad. Det säger sig självt att man på detta sätt försvårar samarbetsmöjligheterna. En gemensam basrepertoar för nybörjare i spel och dans är alltså det krav vi borde ställa.

Då återstår bara frågan - vilken?

Sett ur min synvinkel borde det vara självklart att det skulle vara gammaldansen. Skälen till detta är många men låt mig nämna några:

1. Den är vårt socialt sett bredaste dans- och musikform.
2. För dansaren innehåller gammaldansen den grundteknik som är nödvändig för att kunna fortsätta och på ett enkelt sätt lära sig t.ex. polskor.
3. Den är den sista grenen på den europeiska utvecklingen. Därefter tog Amerika över.

Om man sedan fortsatte med påbyggnadskurser så vore materialet givet. Vår viktigaste dansform under flera århundraden har varit pardansen. Det vore alltså naturligt för både spelmän och dansare att fortsätta med polskor. Praktiskt vore om spelmännen kompletterade sina polskor med engelskor och långdanser. Dansarna skulle följdriktigt också lära sig samma danser som komplement till polskorna.

När man ser det här nedskrivet så verkar allt fantastiskt enkelt och bra. Om vi gör så här är alla våra problem ur världen och spelmän och dansare kommer lyckliga att vandra hand i hand mot framtiden. Tyvärr är det nog inte så enkelt men jag är övertygad om att om vi börjar att tänka i de här banorna så kommer vi att klara det.

Det finns ett par problem till att lösa om det här skall fungera tillfredsställande. Det första gäller de ungdomar och barn som kommer till oss. I spelmanslagen är problemet inte så stort. Unga spelmän kan starta på samma nivå som vuxna. Inom dansen är det annorlunda. Det är direkt olämpligt att starta med pardans förrän ungdomarna nått tonåren. Vad gör man då med de yngre? Jag tror att det vore en bra uppgift som lämpligen kunde lösas genom kursverksamhet.

Det andra problemet är vad vi gör med den repertoar som finns på de flesta folkdanslags repertoar. Det är verkligen på tiden att vi gör upp med denna unkna kvarleva från 1800-talet. Vad finns det egentligen för anledning att ha en repertoar kvar som bromsar utvecklingen? Jag kan höra invändningarna strömma emot mig. "De är ju så roliga", eller "Folk vill ha dem", eller "Polskor kan man inte dansa på uppvisning" o.s.v. i all oändlighet. Allt bara ett krystat försvar för någonting som redan tjänat ut. Låt oss ta det punktvis igen.

Här är några skäl för att slopa Västgötapolska, Fjällnäspolska, Östgötapolska, Daldans m.fl.:

1. De utgör ett starkt hinder för bra samarbete mellan spelmän och dansare.
2. De utvecklar inte dansarna. Man blir inte speciellt bra dansare av att syssla med matematisk dans.
3. De är inte sociala. Man talar alltid om att man måste vara så och så många par för att klara en uppställning. Har Ni någonsin hört spelmännen säga så?
4. De flesta av dem är direkt dåliga danskompositioner byggda på ett 1800-talsmanér som sedan länge är förlegat.

Jag tror alltså att det är det viktigaste för dansarna. Inse att vi alla, för att kunna bygga någonting varaktigt för framtiden, måste vara beredda på förändringar och kompromisser. Om vårt arbete de kommande åren präglas av den inställningen tror jag att vi kommer att lyckas. Om inte - ja då är det lika bra att slutgiltigt fastställa att spelmän och dansare är skilda åt som "öster och väster och aldrig mötas de två".

Henry Sjöberg

STUDIECIRKELN, EN KONKURRENT?

Arne Blomberg

Varför börjar man egentligen att spela låtar? Ja, det börjar säkert med att man möter musiken och tycker om den. Att man sedan börjar spela själv beror nog oftast på att man känner någon som redan börjat. Någon som man kan följa med och träffa andra spelmän. Gå med i någon grupp eller i något spelmanslag, få hjälp och impulser, öva på egen hand, gå på någon spelkurs, bli ännu mer tänd, spela, spela, spela, lyssna och spela igen. Och så är man spelman själv, någon i ens omgivning vill hänga med, börjar fundera på att spela själv... Cirkeln är sluten!

Men den som är intresserad men inte känner nån som spelar? Det är ju bara att ta kontakt med någon spelman eller närmaste spelmanslag! Man är ju alltid välkommen! Ja det är lätt att tänka så och dessutom stämmer det nästan alltid. Men den intresserade kanske inte tror det, eller är kanske inte tillräckligt intresserad för att ta kontakt... Avståndet mellan den egna oförmågan och lagets skicklighet kanske verkar överväldigande. Och laget eller gruppen kommer ju definitivt inte att spela bättre om en nybörjare kommer med... Och måste jag gå med i en förening eller i spelmansförbundet bara för att jag vill pröva om låtar kan vara något för mig? Och om jag inte blir bra, blir jag utesluten då? Och om jag inte vill vara med och spela i offentliga sammanhang? Och det där med dräkten! Och, och, och...

Efter att under många år ha lärt ut låtspel på kurser, i lag, privat och nu senast i studiecirkel har jag tagit mig en ordentlig funderare på de olika formerna. Varje form har givetvis sina fördelar men generellt erbjuder cirkeln några fördelar som jag tror är viktiga för en vankelmodig nybörjare, och måhända för den tvärsäkra också!

- Man behöver inte vara kompis med någon spelman för att gå med i en studiecirkel.
- Studiecirkeln är väl lämpad för att lära låtspel. Kombination av spelkunnande och kunskap om musiken, dess miljö och funktion ger en djupare behållning än att bara spela låtarna.
- Man behöver inte ta steget att bli medlem i någon organisation förrän man känner sig mogen för det.
- Om cirkeln och låtspelet inte gav vad jag trodde kan man sluta utan "prestigeförlust".

Priset för dessa fördelar är att man får betala en kursavgift på en eller ett par hundralappar. Något som till viss del kompenseras av den kurslitteratur som cirkelledaren använder.

Men är inte cirkeln en konkurrent till ortens etablerade spelmanslag? Nej verkligen inte. För att laget skall överleva på sikt krävs givetvis en kontinuerlig nyrekrytering av medlemmar. (Om laget ej får in nya medlemmar under ett antal år stiger medelåldern och därmed distansen till de nya medlemmarna. Med risk för att dessa inte kommer). Ur lagets synvinkel är det enbart av godo att så många människor som möjligt blir intresserade av folkmusiken och får tillfälle att lära sig spela den. Folkmusik är emellertid ett vidsträckt begrepp och det är givetvis så att om flera spelar låtar blir det flera meningar om repertoar, spelsätt osv. Det är givetvis bra att olika musikformer stimuleras och utvecklas. Ibland kan detta ske inom en förening, ibland sker det genom att nya grupper bildas. Ett vidsynt spelmanslag ser även detta som något positivt medan andra ser det som konkurrens...

Cirkelformen är givetvis användbar även för de etablerade lagen och grupperna. Men formen ska användas med ansvar! Det är inte bara att samlas för att spela och umgås och därefter kunna ta in studiemedel till föreningskassan. Studiecirkeln skall ge fortbildning, och praktiken skall kombineras med kunskaper av mer teoretisk art. Folkdansen togs bort som statsbidragsberättigat ämne i våras. Även om det finns tecken som tyder på en omprövning av beslutet finns det risk för att det kan gå på samma sätt även med folkmusiken som studiecirkelämne!

Ett vettigt studiematerial är givetvis fundamentalt. Vid vårens näshultakurs diskuterade "cirkelledargruppen" möjligheten att utveckla ett speciellt sörmländskt studiematerial. Den diskussionen fortsätter på allhelgonakursen.

Är du intresserad av cirkelalternativet eller driver du redan någon kurs? Anmäl dig i så fall till allhelgonahelgens kurs på Näshulta lägergård.
Ring Christina Frohm 08-85 69 02 för upplysningar och anmälan!

EVA NORDLINDER

önskar studiecirkel i Sörmländskt låtspel

inkl. studier i källmaterial.

Plats: Björnskogsgränd 113, Kälvesta (Vällingby)

Om Du är intresserad och hållit på något år med fiol så ring Eva på tel. 08/89 91 80 efter kl. 18.00.

CEYLON WALLIN

Sveriges i särklass mest kända spelmansprofil hyllas i dessa dagar.

Anledningarna är två:

Dels har Ceylon fått Zornmärket i guld. Verkligen välförtjänt tycker vi.

Dels fyller Ceylon 60 år den 2 oktober 1982.

Vi gratulerar på det varmaste och önskar Dig många framgångsrika spelmansår.

Sörmlandslåtens Redaktion

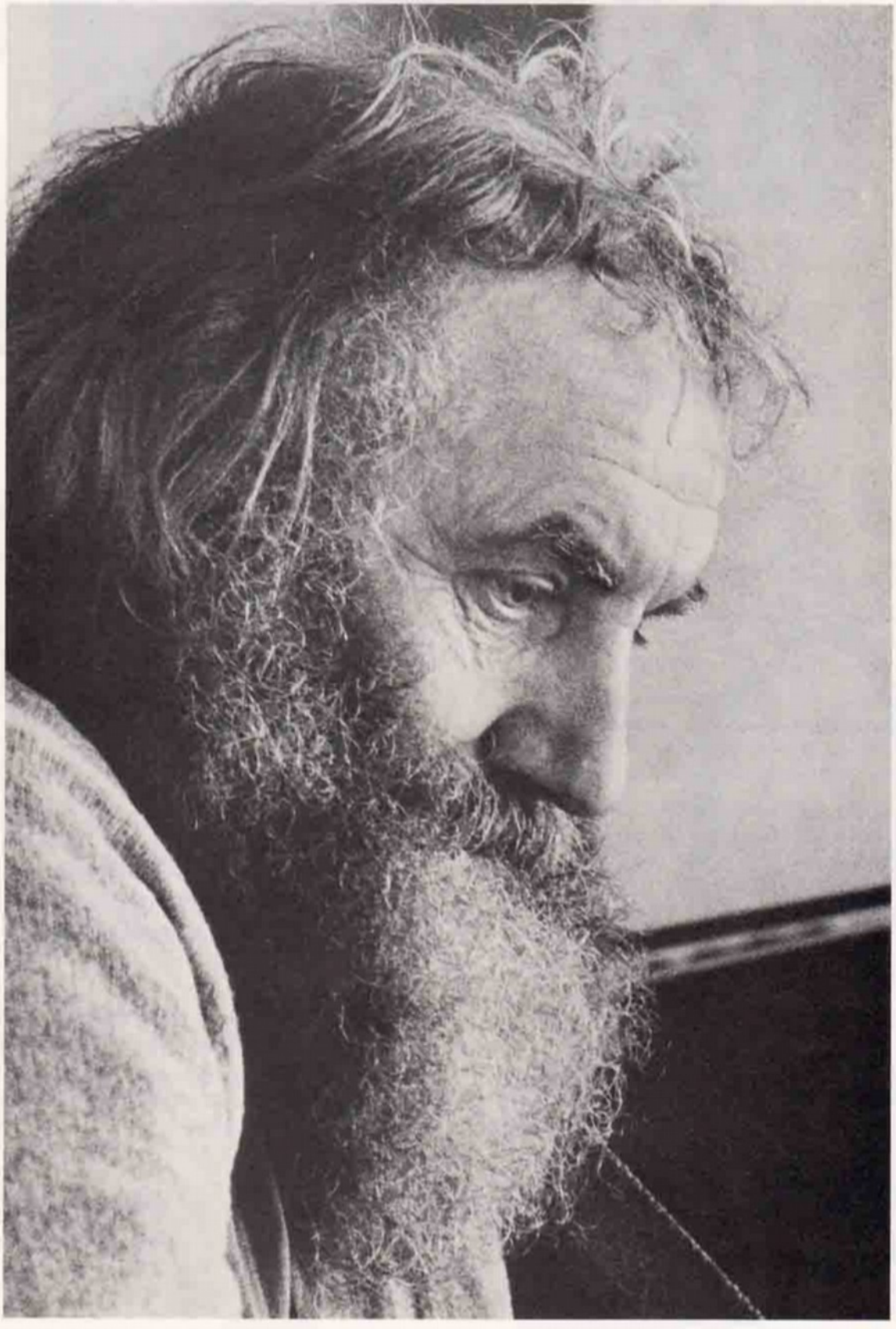

WIDMARKSSTENEN FLYTTAD !

Den av Katrineholms Spelmanslag år 1948 resta minnesstenen efter spelmannen Aug. Widmark har nu flyttats från sin undanskymda plats i L.Kulltorp, V.Vingåker till Ö.Vingåkers kyrka.
Nyinvigning skedde söndagen den 23 maj.

Det har tidigare varit svårt att leta sig fram till stenen varför få utanför spelmanslaget sett den. Men nu har du chansen! Åk till Ö.Vingåkers kyrka så hittar du stenen strax utanför kyrkogårdsmuren.

SPELKURS OCH CIRKELLEDARTRÄFF

I Allhelgonahelgen kommer vi att ordna en kurs på Näshulta lägergård.
Datum: 5 - 7 november 1982.

Kursen riktar sig till alla intresserade spelmän. Cirkelledarträffen är avsedd för Dig som redan fungerar som cirkelledare men även till Dig som är intresserad av att utbilda Dig till cirkelledare.

Anmälan senast den 17 oktober 1982 till
Christina Frohm tel: 08/ 85 69 02 eller
Eivor Andersson tel: 016/ 82 047

FOLKMUSIKENS DAG

i

Stockholms Konserthus

Söndagen den 31 oktober 1982

Kl. 13 - 18 i hela Konserthuset

med stor FINAL kl. 19

Amatörer och professionella i skön blandning
Fiol, nyckelharpa, lira, spilåpipa m.fl. instrument

Instrumentverkstad
Allspel och Lekar
Vissång- och Dansinstruktion

Programledare: Leif Alpsjö

Närmare information: Juliane Backman tel. 08/22 18 00

Tag med instrument, spel- och dansglädje!

Missa inte årets sista föreställning på Jarlateatern.

Måndagen den 20 december kl. 19.30.

Biljetter kr. 25:-- kan beställas per tel. 88 46 54 dagligen.

ADVENTSSTÄMMA
i Katrineholm lördagen den 27 november 1982 i Duveholmsskolan.

Program: kl. 14.00 - 17.00 Stämma. Sörmländsk tradition med anknytning till advent och jul.
kl. 17.00 - 22.30 Samkväm

Mat, kaffe, spel och dans. Kostnad: Vuxna 20 kronor, barn 10 kronor.

VÄLKOMNA till vinterns största stämma !

Katrineholms Kulturnämnd Södermanlands Spelmansförbund

Separat inbjudan med utförligare program kommer att sändas till spelmanslagen senare i höst.

NY SKIVA MED SÖRMLÄNDSK FOLKMUSIK

Sommaren 1981 gjorde Radio Sörmland en veckolång rundresa för att spela in sörmländsk folkmusik. Radions musikproducent Lena Näslund besökte tillsammans med Ingvar Andersson nio spelmän. Resultatet blev en hel serie program under rubriken Felan minns.

I samband med lokalradions femårsjubileum utgavs en LP med enbart akustisk musik, spelmän på den ena sidan och sörmländska visgrupper på den andra.

De spelmän du finner på skivan är Yngve Andersson, Ove Kraal, Axel och Elna Andersson, Arne Blomberg, Erik Lindell, Spel-Arvid, Bertil Sjöberg och Bror Andersson. Ingvar Andersson fungerar dessutom som bakblåsare på några av spåren.

Skivan är billig: 25:- ! Men du hittar den ej i skivaffärerna utan kan köpa den hos Radio Sörmland. Gör det!

Radio Sörmland
Kungsgatan 14, Box 342
631 05 Eskilstuna tel. 016/12 54 00

Lokalredaktioner i Nyköping (S:t Annegat.4) och Katrineholm (Drottninggat. 3)

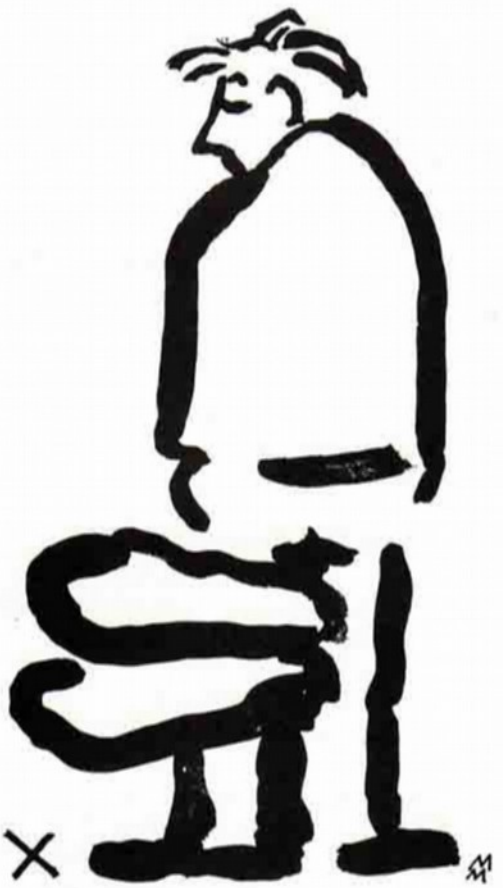

Bifogade lilla bild vill så försiktigt som möjligt illustrera ett av 100 olika sätt att förstöra en fiol.

Krysset på bilden skymmer den ur den slarvigt stängda (eller inte alls) fiollådan fallna fiolen.

Matts

PS! Den händelse som direkt kom att inspirera till ovanstående lilla försök till skildring av ett faktiskt intermezzo inträffade även den (liksom ett tidigare) i Malmköping DS

FÖRBUNDETS STUGA I MALMKÖPING

Ena halvan av vår stuga är nu inflyttningsklar. Många medlemmar har satsat tid och kraft, somliga under en hel sommarvecka.
Till Er alla vill vi framföra ett
VARMT TACK !
Styrelsen

STYRBJÖRN BERGELT

"av många ansedd som ett original"

Intervju av Henry Sjöberg

Den här gången skall vi presentera en spelman av annorlunda slag. Trots sitt rika musikaliska liv tillhör han ungdomarna inom folkmusikkåren. Vi tycker han är intressant ur många synvinklar men det som kanske bör sättas i första rummet är den insats han gjort när det gäller att popularisera stråkharpan som folkligt instrument.

Men låt oss börja från början! Styrbjörn Bergelt berättar:
"Jag föddes den 28 september 1939 och växte upp i Vasastan i Stockholm. Min farfar var militärmusiker som flyttade från Tyskland till Sverige. Där hamnade han i Ystad hos Skånska Dragonerna. Han gifte sig med en flicka från Skåne och 1898 föddes min far. Min far var läroverksadjunkt och flyttade på grund av arbetet till Stockholm. Fjorton år gammal började jag spela trombone. Min far hjälpte mig så att jag fick lära mig grunderna av en amatörmusiker. Jag spelade mest hemma. Jag lyssnade på skivor. Det blev bara jazz. Jag hade en kompis "Fiskarn" Halvarsson som spelade batteri och vi spelade ofta ihop. 16 år gammal började jag på Stockholms Borgarskolas musiklinje och studerade basun för Herbert Bremer i tre år. Men när jag var 18 år gammal gick jag över till valthorn. Orsaken var att jag hörde Dennis Brain som var i Stockholm på besök. Jag kom ihåg att det som tände mig var när han spelade Mozarts hornkonsert. Jag spelade valthorn ett år på Borgarskolan för Gunnar Johansson men på hösten 1959 började jag på Musikhögskolan och fick förmånen att som lärare få kammarmusiker Wilhelm Lanzky-Otto. Han var fantastisk - en gudabenådad musiker som dessutom var skicklig pedagog.

Men egentligen var det från början inte alls meningen att musiken skulle bli mitt yrke. 14 år gammal började jag som fotografelev och 18 år gammal fick jag anställning som flygfotograf. Vid sidan av allt annat har fotografering alltid funnits med som ett livsintresse. Men på fritiden var jag musiker. Jag spelade i Matteuspojkarna. Där spelade jag basun. Nu ska vi se om jag kommer ihåg alla musikuppdrag.

Jag medverkade i Nordiska Ungdomsorkestern i Lund 1958, 1959 och 1961. Jag spelade i John Fernströms Kammarmusikensemble sommaren 1961. Jag var hornist i Gävle radioorkester våren 1961. Deltog i Kungl. Teaterns operaturné hösten 1961. Förste hornist vid Oscarsteatern hösten 1961 t.o.m. våren 1963. Vikariat i Stockholms filharmoniska orkester samma år. 1964 genomgick jag en ettårig kurs för ledare av musikcirklar och skolorkestrar på Stockholms Borgarskola. Huvudlärare var Sigfried Naumann. Våren 1965 alternerande förste och andre hornspelare i Malmö radioorkester. Det var då jag började spela blockflöjt. Hösten 1965 och våren 1966 vikarierade jag som övningslärare i musik i Stockholms skolor.

Vid sidan av detta spelade jag jazz. Var med i Emanons storband och spelade på konserter med bl.a. Lasse Färnlöf och Kurt Lindgren.

Men egentligen skulle jag väl berätta om det här med svensk folkmusik och hur det började. Far hade ett häfte med gotlandspolskor. Ur det häftet spelade jag ofta på mitt horn. Jag använde dem som etyder. Bland jazzmusiker fanns ett stort intresse för indisk musik men även musik från balkan var intressant. Men så hörde jag spelpipan på radio. Jag och en kompis som hette Åke Holmqvist (han var målare) skaffade oss varsin spelpipa och började spela. Samtidigt studerade jag musikhistoria för docent Martin Tegen och fil.kand Gösta Friberg. Den omfattade bl.a. utomeuropeisk musik och svensk folkmusik. Då började jag spela fiol och mandolin. Jag höll på med det vid sidan av pipblåsandet. Men 1968 fick jag tag i en nyckelharpa. Den var av silverbastyp men inte spelbar. Jag lagade den och började så försiktigt att spela Jag kommer ihåg att jag spelade in en låt på fiol och sedan en på nyckelharpa. Sedan jämförde jag. Det var ett svårt val. Den som hjälpte mig att fatta mitt beslut var Jan Ling. Hans bok "Nyckelharpan" kom ut och sedan blev det bara nyckelharpa.

1970 flyttade jag till Hässelby och då gick jag ner till Vällingby folkdansgille. Där fanns en spelman som hette Erik Sandström och honom spelade jag ihop med några år. Samma år (1970) fick jag av min far Otto Anderssons bok "Stråkharpan". Den fick mig att börja fundera. Det här var kanske någonting för mig? Till slut bestämde jag mig för att bygga en och sedan började jag spela på den. Först ensam men sedan tillsammans med Hans Sandin (numera verksam i Norrlåtar).

På något sätt har jag alltid haft mycket emot mig. Ja, inte på spelpipan förståss för där hade jag användning av min andningsteknik men när jag började med nyckel harpa och stråkharpa fick jag arbeta i motvind. Att gå från blåsinstrument till stränginstrument var ingen lätt väg. Dessutom på silverbasharpa. Jag blev nog av många ansedd som ett original. För att inte tala om hur folk uppfattade en när man började med stråkharpa.

När det gäller nyckelharpspelet har Anders Eklund betytt mycket för min självkänsla.

Andra som betytt mycket för min utveckling inom folkmusiken var t.ex. Håkan Andersson som fick mig intresserad av att forska och att ifrågasätta det jag fick veta.

Marie Selander som gjorde att jag fick upp öronen för vokal folkmusik. Hon förde mig in i musikkollektivet "Ett minne för livet". Det förde med sig många stimulerande musikkontakter genom konserter och turnéer.

Några andra grupper som givit mig mycket var Nordingarna och Ormen Långe, två dansgrupper i Stockholm. Hos Nordingarna fick jag för första gången tillfälle att spela polskor till dans. Hos Ormen Långe, som mest sysslade med långdanser, kunde jag utveckla mitt stråkharpospel genom att praktisera olika tempo och spelsätt.

Om jag skulle börja om mitt liv så skulle jag nog kanske ändå mera helhjärtat sysslat med musik. Det är det mest direkta uttryckssätt jag vet.

Jag har sysslat med så mycket så jag tycker ibland att jag haft svårt för att välja. Tag nu det här med konst. Jag grundlade mitt intresse för konst redan under militärtjänstgöringen. Jag började måla. Hela tiden när jag arbetade på Oscars så målade jag på dagarna. Jag började med abstrakt måleri. 1967 ställde jag ut på St. Paul här i Stockholm. Sedan svängde jag och började måla landskap. Jag ställde ut igen 1971 och den utställningen tyckte jag själv var bra. Sedan blev det nästan bara musik för hela slanten så jag hade ingen ny utställning förrän 1978. Den tycker jag själv var mycket ojämn. Min senaste utställning var 1982 men nu har jag gått tillbaka till abstrakt måleri.

Jag vet inte om jag fått med allt det väsentliga från mitt liv när jag har berättat men till slut vill jag väl ändå säga att folkmusik och jazz varit det som betytt mest för mig. Jag hoppas innerligt att båda formerna skall få ordentliga möjligheter att leva och utvecklas ....."

Henry Sjöberg

PS! Vill Ni höra hur Styrbjörn låter när han spelar så kan Ni köpa hans skiva "Tagelharpa och Videflöjt" utgiven på MNW 8 F. DS!

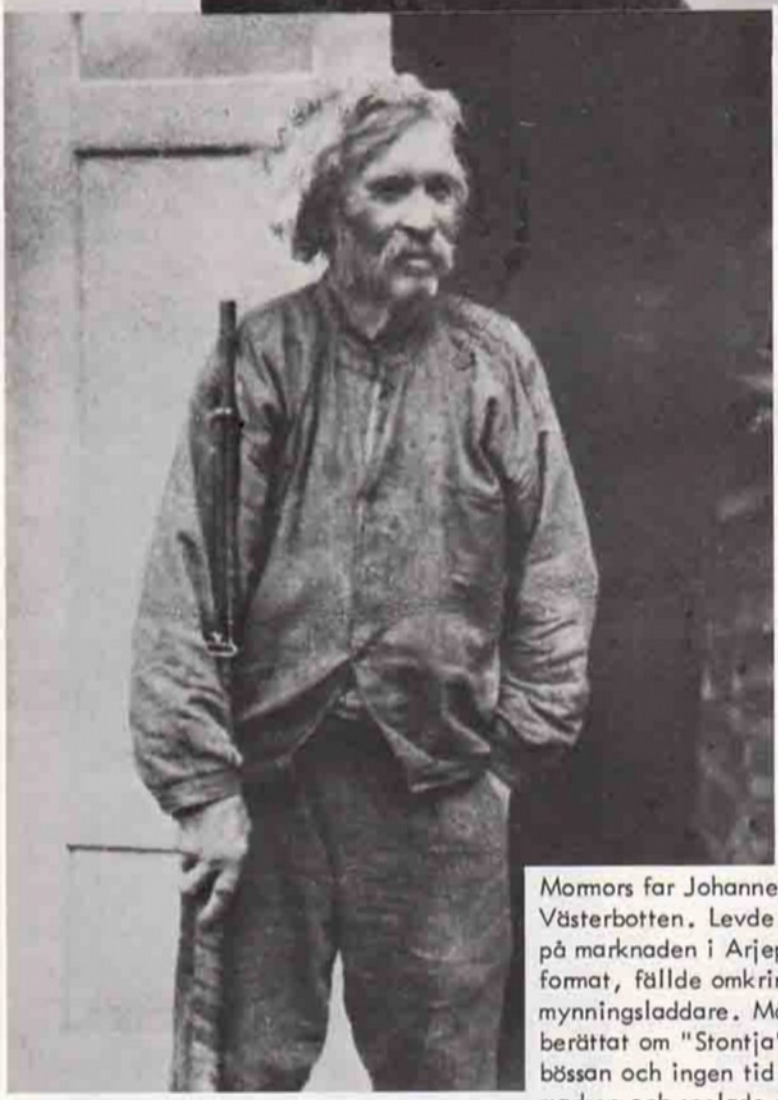

Mormors far Johannes Johansson 1835-1931 Ginudden Arjeplog, Västerbotten. Levde på jakt och fiske och de skinn han sålde på marknaden i Arjeplog. Var omtalad som björnjägare av stort format, fällde omkring 45. Från början med spjut, använde sedan mynningsladdare. Många är de historier jag hört mina morbröder berättat om "Stontja" som han kallades. Vid ett tillfälle klickade bössan och ingen tid gavs för omladdning. Stontja slängde sig på marken och spelade död, björnen kom fram och nosade, vände på honom med ramen, nosade lite till och lufsade sedan bort.
Fotot tog min far på 30-talet.

Med valthorn 1963. Hornet var av märket Alexander, enkelt b-horn med a-bygel, med vilket hornet stämdes ned en halvton, genom att trycka in en tumventil. Detta gjorde att svåra transponeringar (överflyttningar till andra tonarter) underlättades, men det mesta klarade jag i huvudet. (Det blev enklare så!)

Med trombone i 17-18 årsåldern, alltså 1955 el 1956

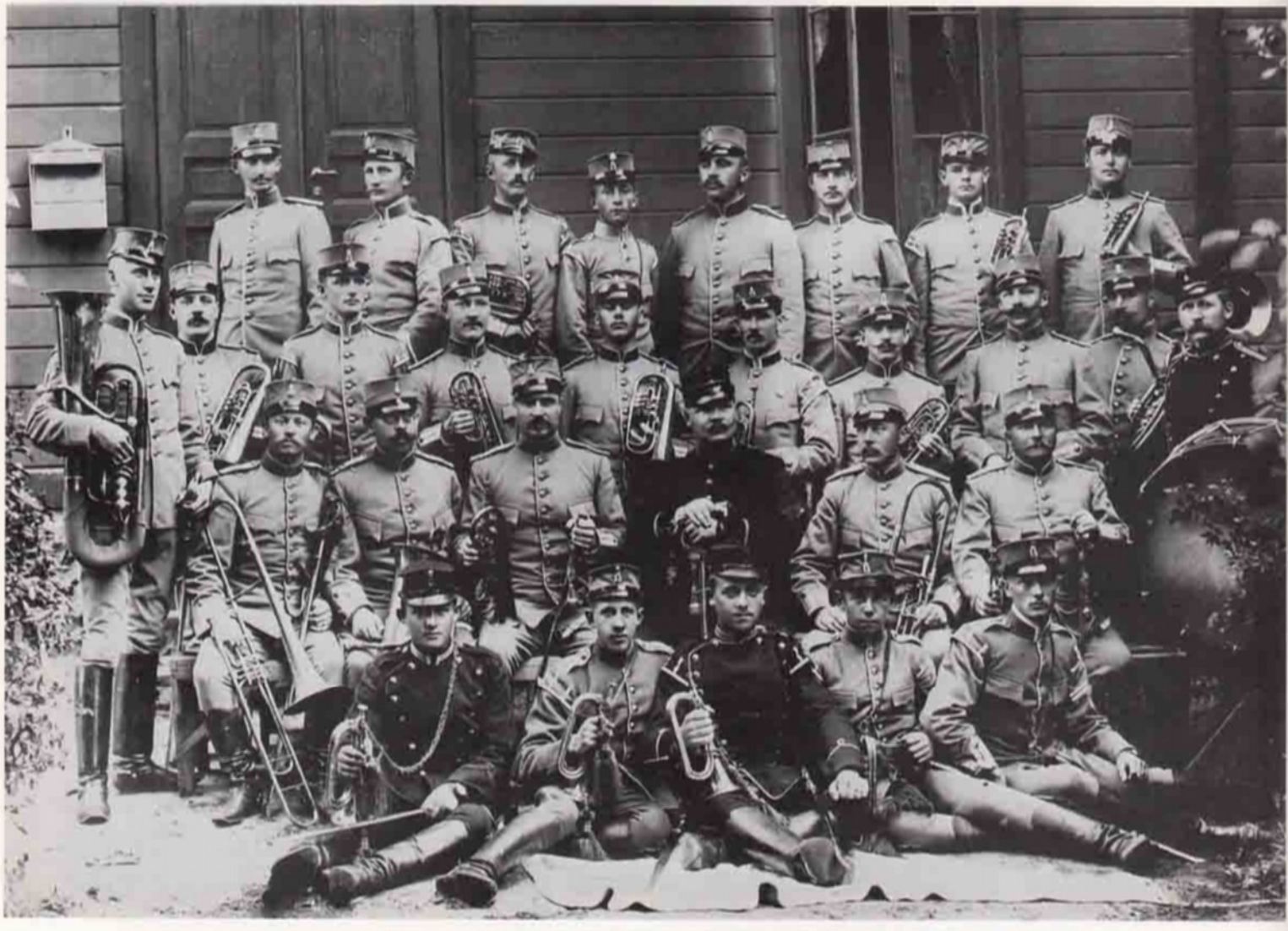

Skånska Dragonernas musikkår ca 1895, vid den tiden Sveriges största. Farfar, Albert Bergelt med trumpet 4.e man från höger andra raden uppifrån.

Hösten 1977 medverkade jag i musikerkollektivet "Ett minne för livet". Vi turnérade genom sydsverige, med konserter i Malmö, Göteborg, Köpenhamn m.m.
Fr. vä. Bengt Berger, jag själv, Kjell Westling, Marie Selander, Tuomo Haapala, Jörgen Adolfsson, Allan Olsson, Arvid Uggla, Jan Hellberg. Sittande från hö. Christer Bjärnelind och Per Tjernberg. Barnen är Bengt Bergers, jag kommer ej ihåg namnen. Förutom de på bilden medverkade också Roland Keijser, Hans Isgren och Sune Spångberg och en afrikansk xylofonspelare vid namn Kakraba Lobi. "Minnets" program omfattade folkmusik från när och fjärran, jazz och avantgarde musik. Bengt Berger t.ex. har studerat indiskt trummspel i Indien, Christer Bothén afrikansk jägarmusik i Afrika m.m. Marie Selander och jag stod för en svensk avdelning. De flesta av musikanterna har ett förflutet inom jazzmusik. T.ex. Sune Spångberg (trummor) somm finns på flera skivor med Bud Powell för att ta några exempel.

Ormen Långe

Hemma hos Joel Jansson i Skärplinge, Gällbo, Uppland den 24 augusti 1975 när Joel-skivan kom till.
Här berättar han antagligen någon rövarhistoria om hur stora kliv gubbarna tog i bondpolskan. "dom tog hela rummet i ett par tre kliv"...."men de va på gamla världen se".....

2 februari 1978. Hemma hos Johan Ahlström i Axelsberg. Han är född på Ormsö, Estland.
Hans far var smed och storspelman på stråkharpa.

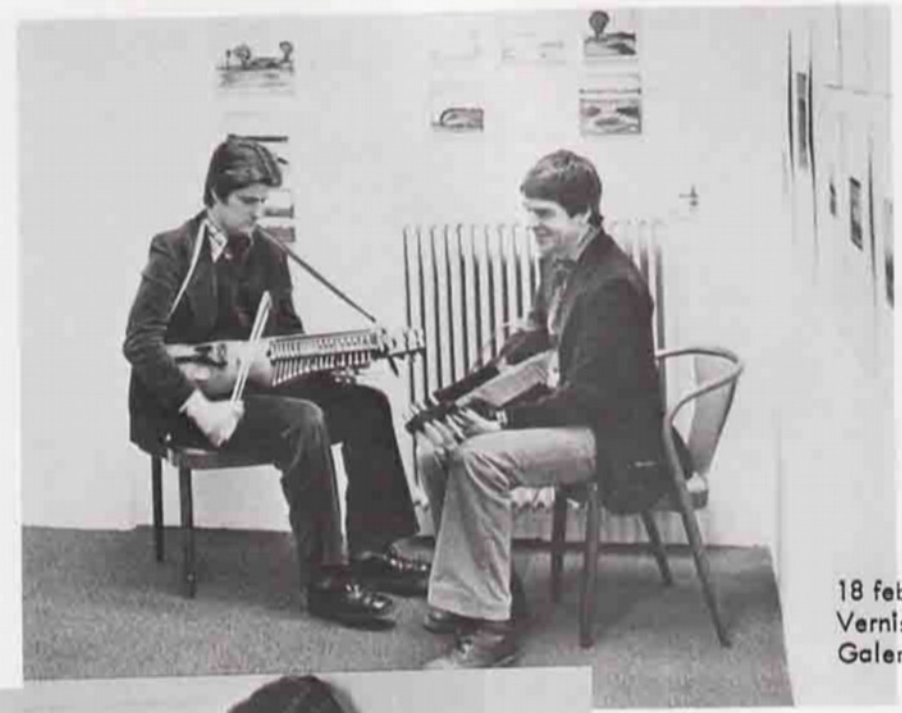

18 februari 1978
Vernissage
Galerie St Paul

Från vänster Lars Edvardsson,
jag och Håkan Andersson.
Fotot taget hemma hos Håkan
i Upplands-Väsby ca 1971.

Kroki Nyckelviksskolan 1977

Kopia byggd av Styrbjörn efter medeltida målning.
Originalet se sid. 9

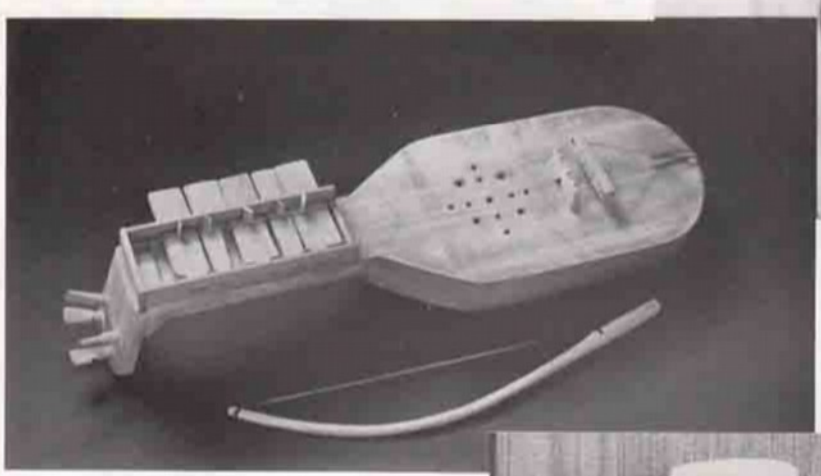

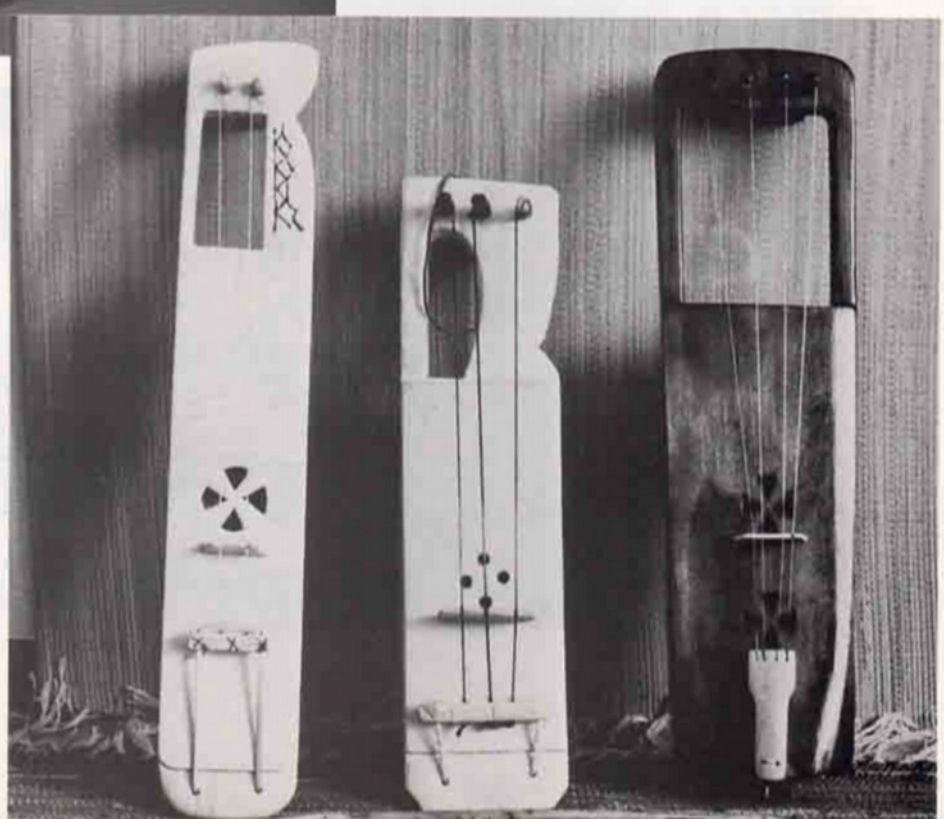

Stråkharpor byggda av Styrbjörn

När jag byggt min första stråkharpa 1970, fick jag ganska snart tag på "kantele och stråkharps melodier" (kantele- ja jouhikkosävelmiä) utgivna av A.O. Väisänen, på Finska Litteratursällskapets förlag i Helsingfors 1928. I den boken finns förutom ett stort antal melodier för den vanliga knäppta kantelen, också 48 st. melodier och låtar upptecknade efter karelska stråkharpsspelare. Några av de första jag lärde mig var följande karelska stråkharpslåtar.

Laulu (Musta lintu).

Impilahti, Koirinoja. *Väisänen*, SKS 628.
Feodor Pratšu.

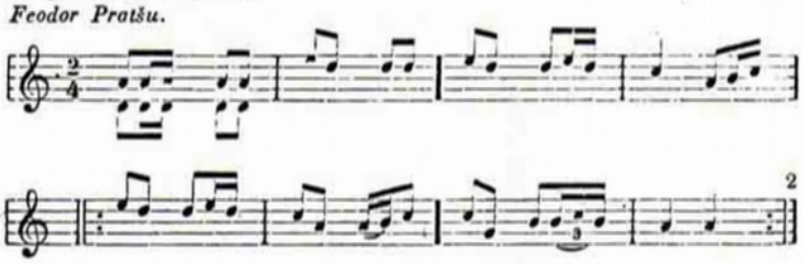

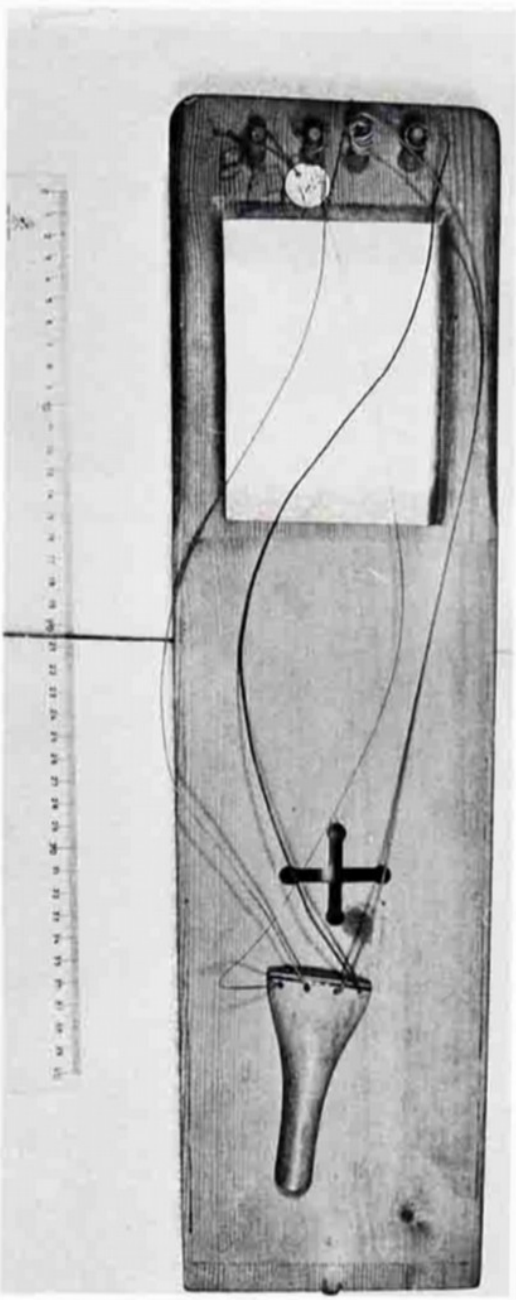

Ralli.

Impilahti, Koirinoja. *Väisänen*, SKS 615, ph. 129 b.
Feodor Pratšu.

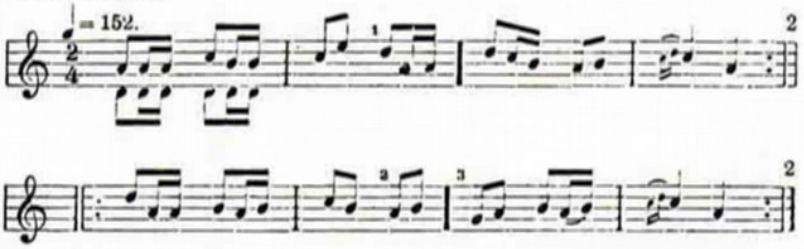

Laulu.

Impilahti, Koirinoja. *Väisänen*, SKS 626, ph. 131 c.
Feodor Pratšu.

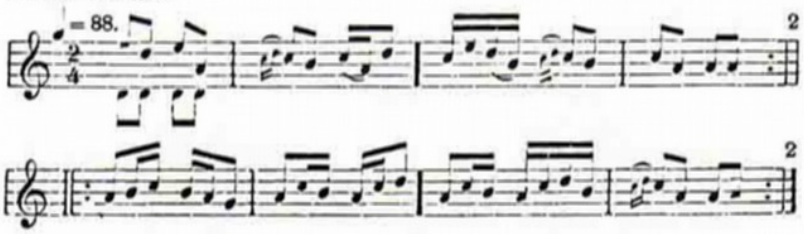

Laulu.

Impilahti, Koirinoja. *Väisänen*, SKS 611, ph. 128 a.
Feodor Pratšu.

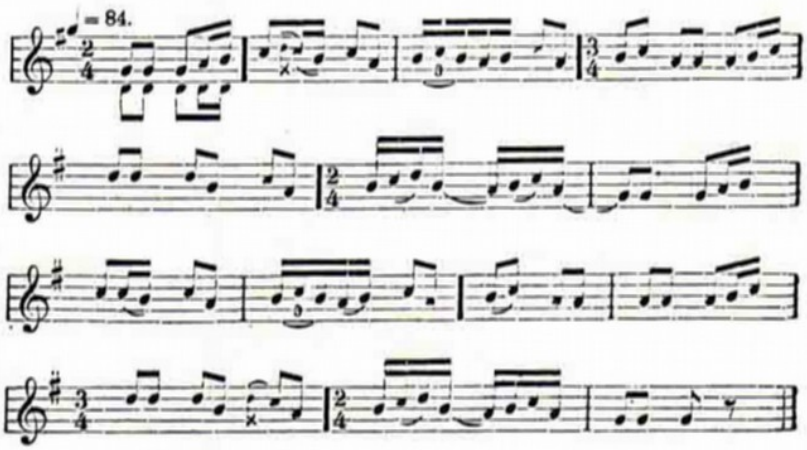

Två stycken från Kesälahti. Dessa två melodier (222 och 223) är s.k. Runomelodier, vilka egentligen sjöngs till texter ur Kalevala. Melodierna är upptecknade av Collan ca 1876. Melodierna är representativa för melodier spelade på tvåsträngad stråkharpa, på vilken endast femtoner går att utföra på den ena strängen, p.g.a. det smala "griphålet".

I. Runosävelmäin sukuisia.

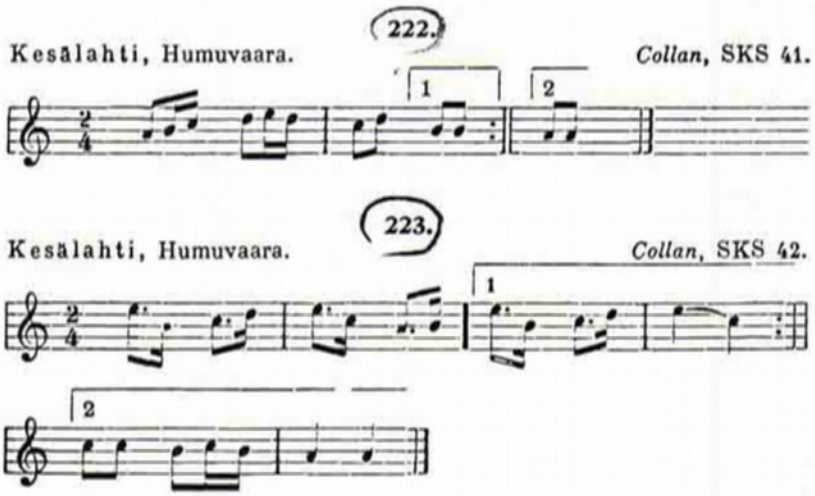

Följande Tolppatanssi, är en typisk dansmelodi med varierade omtagningar. Sifferbeteckningarna 1, 2, 3, etc. syns i noterna underst. Låten kunde alltså låta ganska olika vid omtagning av repriserna. 2 eft. första repris betecknar att den tas 2 x 2 gånger alltså 4 gånger. Juho Villanen spelades också in på fonograf av Väisänen. Hans spel är mycket rytmiskt och "svänger".

Tolppatanssi.

Savonranta, Vuokala. *Väisänen*, SKS 217, ph. 51 a.
Juho Villanen.

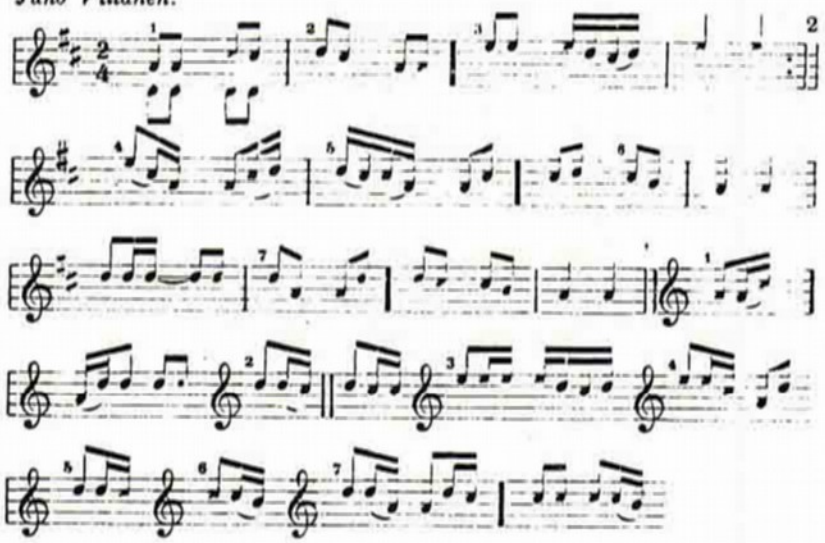

Hans Rönnqvist, Dom Laras gård i Borrby på Ormsö var född ca 1840 och dog 1906. Han var först bonde men övergick senare till andra näringsfång. Som snickare byggde han både hus och båtar men fiske och korgflätning blev också en del av levebrödet.

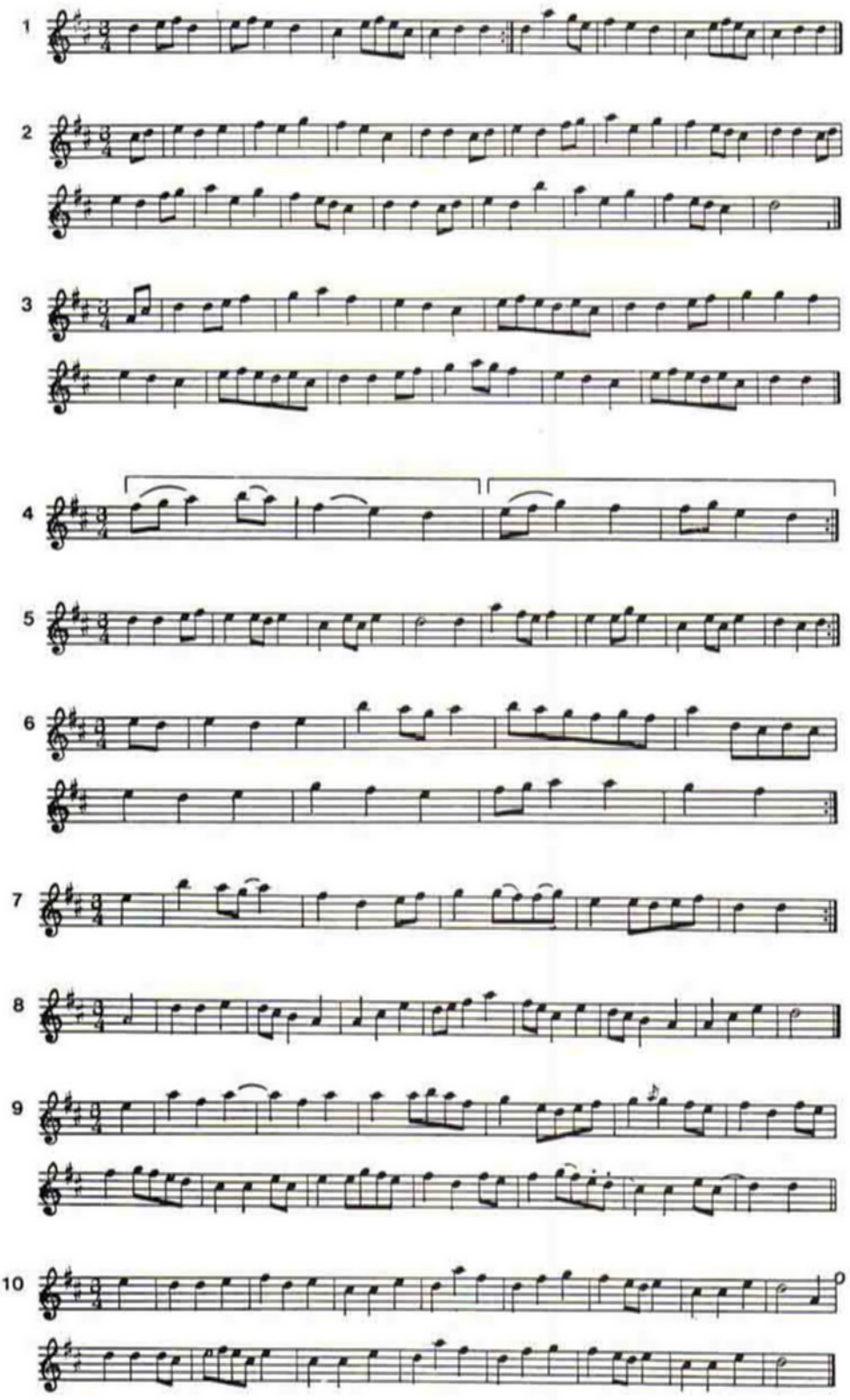

11

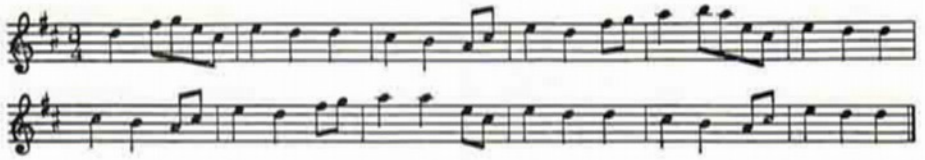

12

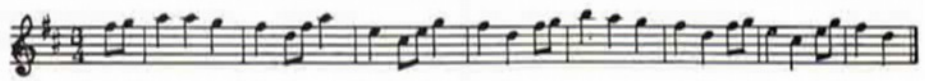

13

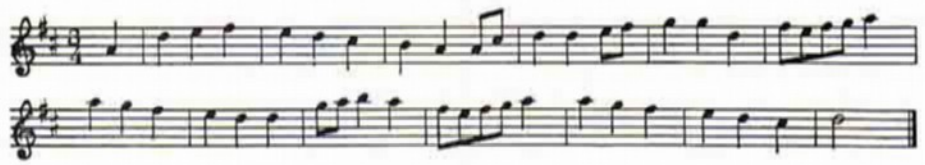

14

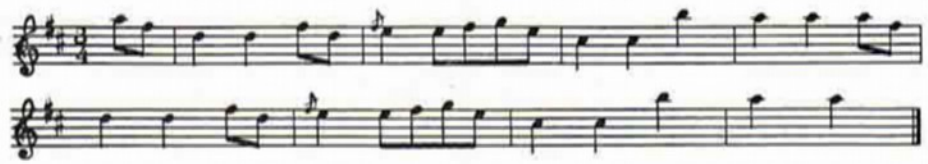

15

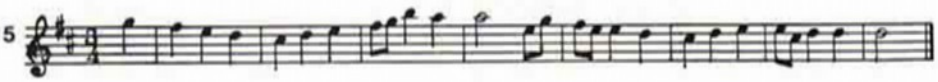

16

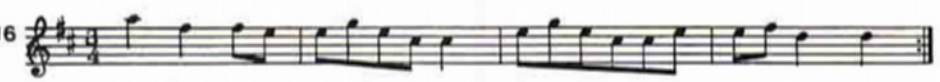

Tu ihll Maria. Du lilla Maria.

17

18

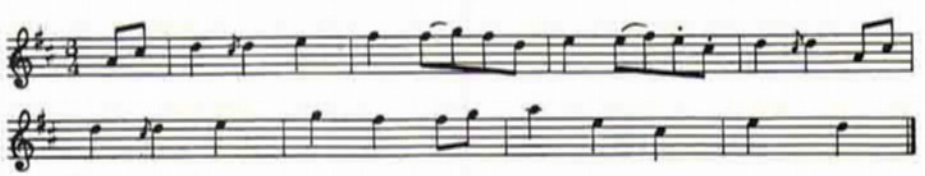

Tack för mor.

19

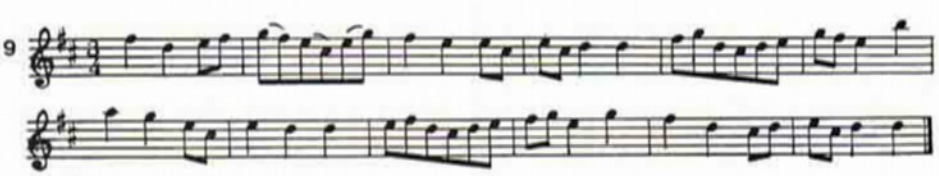

Tri'pedans'n. Tribidansin.

20

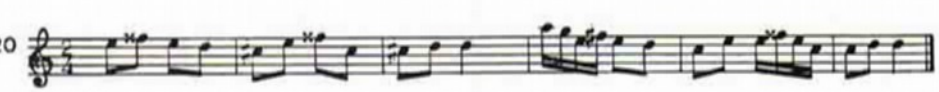

Brulaiken.
Det dubbla korset framför f betecknar här en svävning
mellan fiss och f.

I följande estländska danslåt en s.k. labajalgavals, "Söeru Mihkli labajalg." kan man se hur en melodi på åttatakter varieras. Jag gjorde en uppställning så att varje takt hamnade under samma i alla varianterna (5 st).

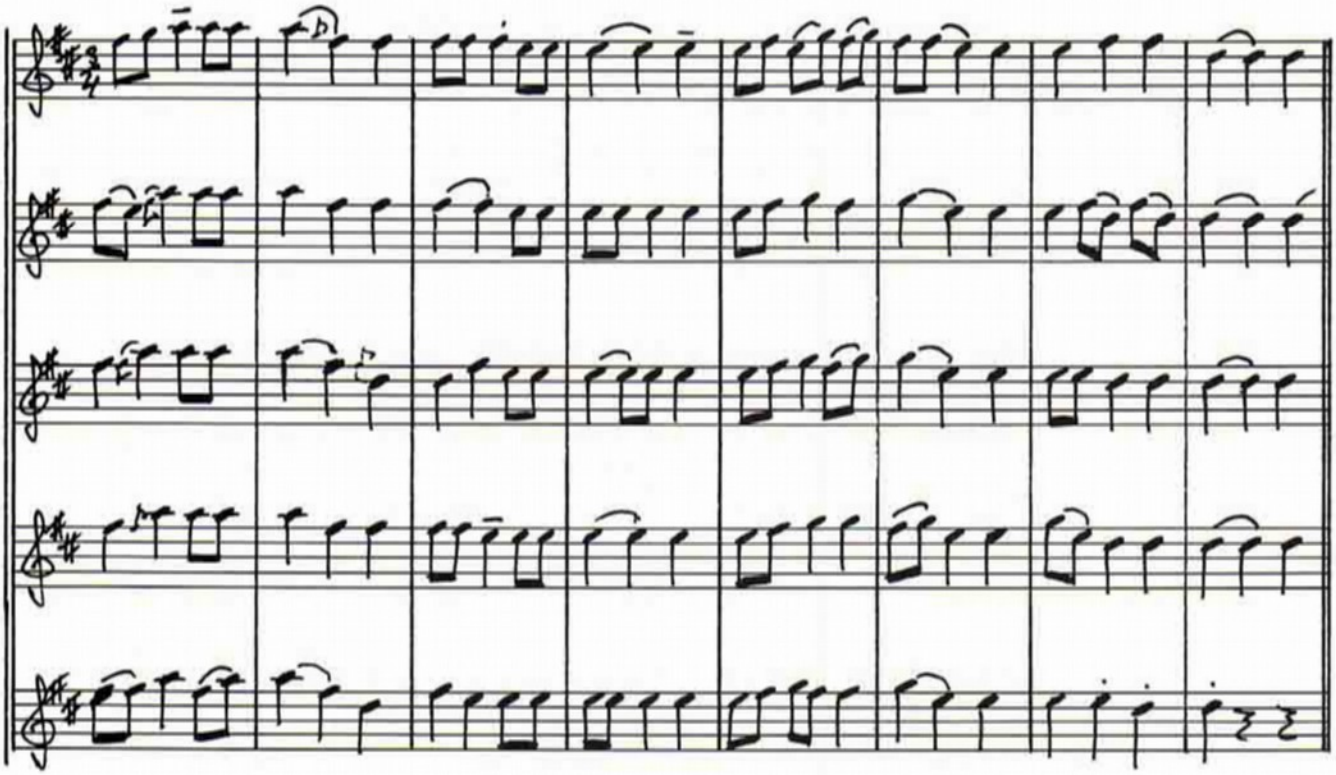

Låten finns på en estländsk skiva och är överförd från fonograf. Spelmannen heter Mart Kaasen från Lääne Nigula. Stråkharpan kallas av estländarna Huukahnel. Metronomtempo är 274! Teknikern på SR tyckte att det lät som om han druckit fyrtio koppar kaffe. Rätt bra fart på fötterna alltså bland de dansande.

Harplaikin Uppt. Otto Andersson. Ormsö 1903

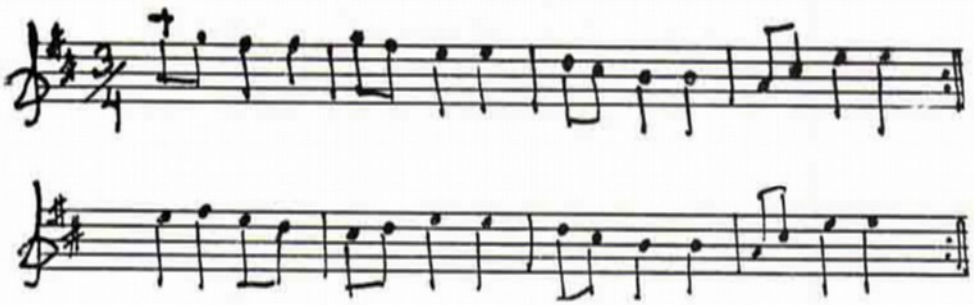

Så som jag rätt nu tänker
hur Jonas Hans han harpar
Hans harpar och Kate dansar
Drickestånkan saltafisken

Följande sörmländska danslåtar, har jag hittat i arkiv, Rosenbergs saml. och "Traditioner av svenska folkdansar" 1814 Stockholm. Några också i Dybecks "Runa" om jag minns rätt. Fler vore roligt att ha på repertoaren och det finns ju rätt många enklare slängpolskor som passar bra.

Danslek från Södertörn Uppt. Ida Wretman

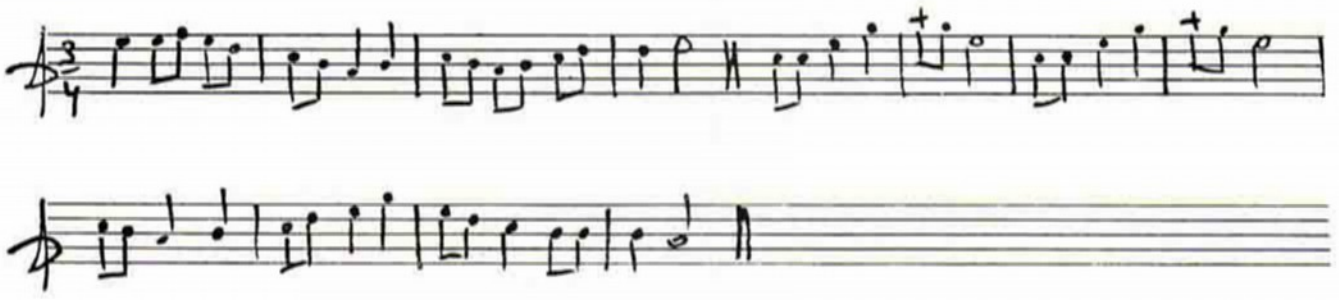

Gammal brudlåt Sörmland Uppt. Ida Wretman

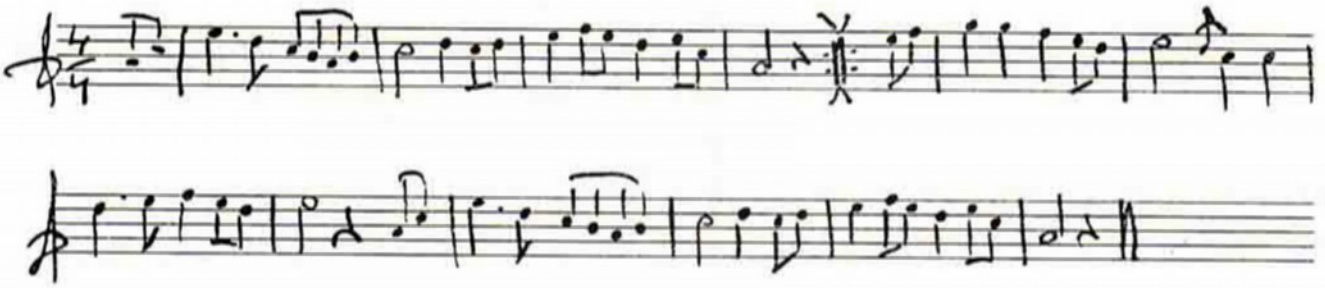

Lilla gossen på kyrkbacken

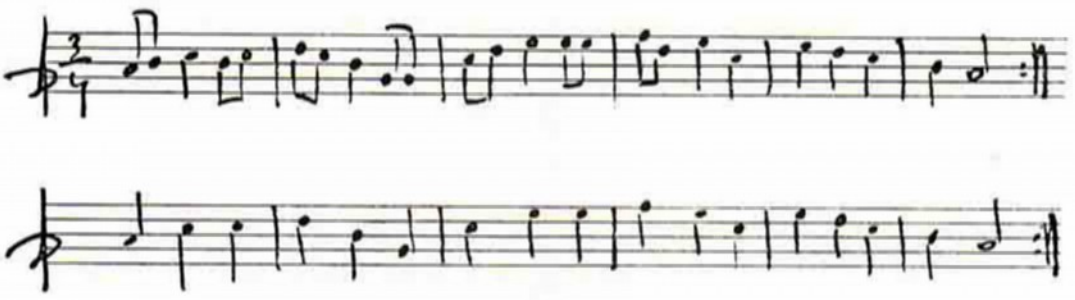

Vingåkers Höglorf

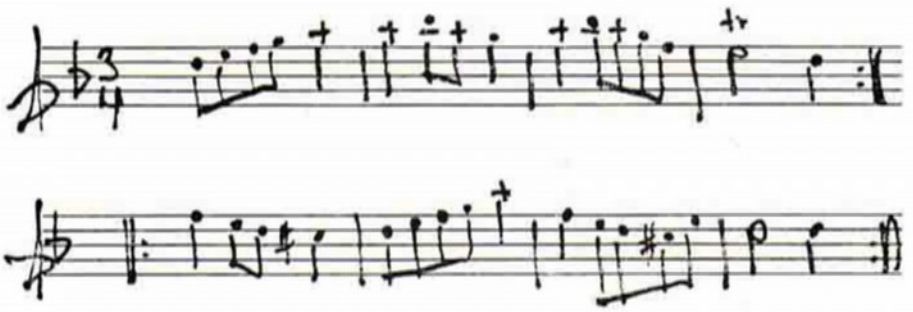

Danslek från Södertörn Uppt. Ida Wretman

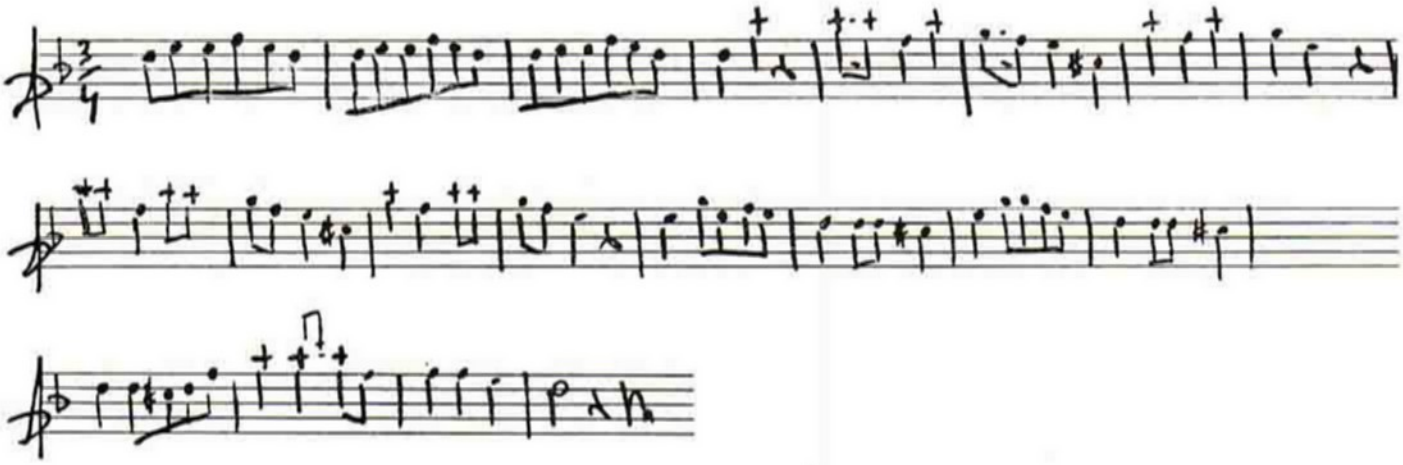

Var jag mig en liten dräng · Småland Östergötland Sörmland

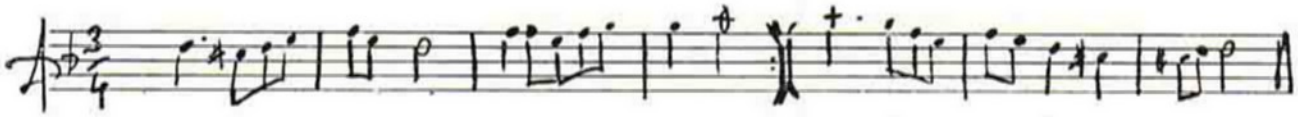

VALS efter Carl Arvid Rosenberg, Sorunda.

Rosenberg hade lärt valsen efter Petter Olsson i Vimossa, Sorunda. Dubbelgreppen tillfogade av Arne Blomberg.

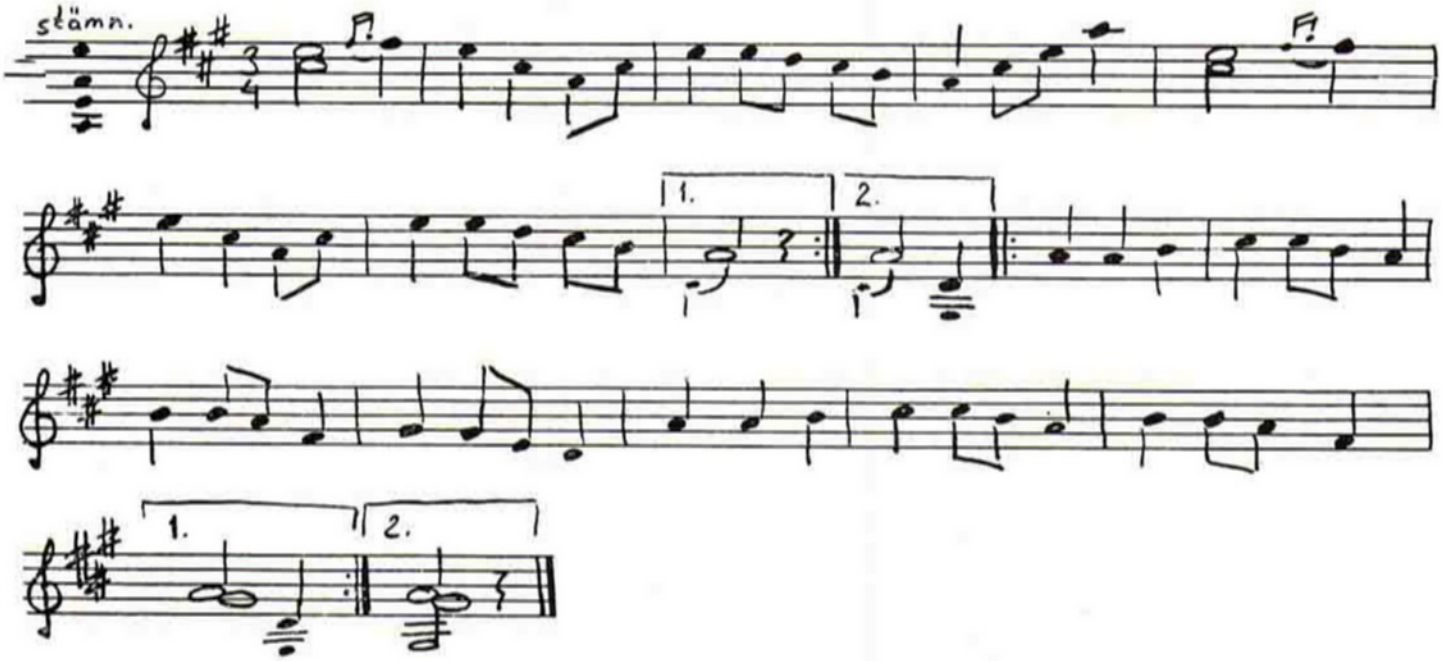

För den i dans obevandrade kan väl här påpekas att det går mycket bra att spela långdanserna som vals utan att spelmannen behöver göra om melodierna.

Några småmelodier jag kommit på. 1/ Melodi över fyra toner, för tvåsträngad harpa (kvintstämd). Vad kunde man ha spelat på den shetländska harpan som bara hade två strängar?

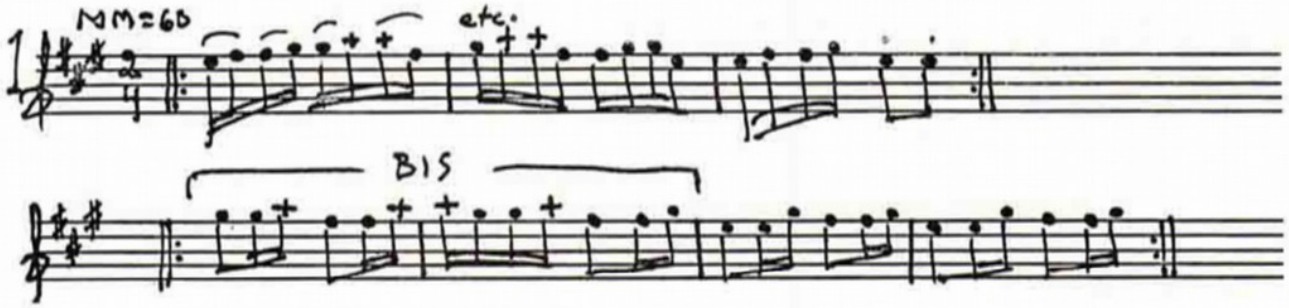

Med kvartstämt instrument blir det lättare att komma på något i karelsk stil. Femtonsmelodi i moll.

Jouhikko

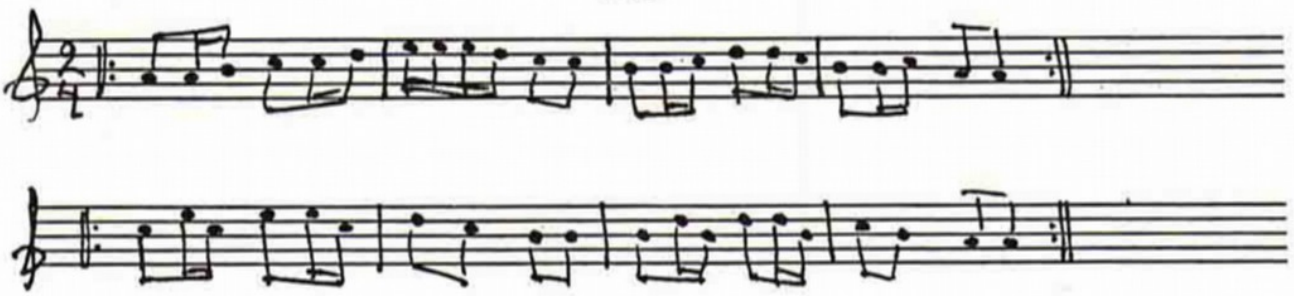

Följande låt "Den brinnande" är tillägnad Hans Ek. En harpspelare på Ormsö. Hans var lätt sinnesrubbad och gick från gård till gård ständigt spelande sina två standardlåtar som han kallade: "Den brinnande" och "Den härliga".

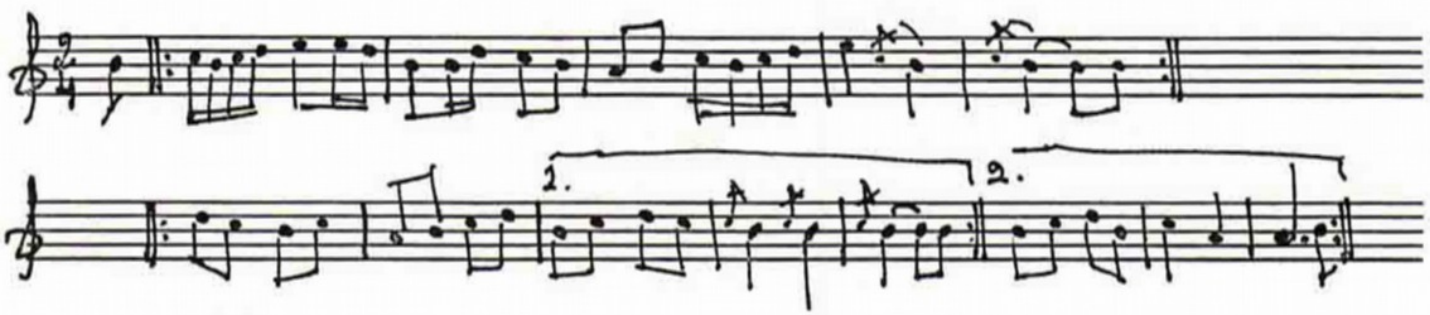

En gång blev Hans bunden av bönderna i Norrby, så att han inte kunde spela på sin harpa. Han rymde från sina bevakare. Då han fasttogs och infördes i en stuga, slog han i vredesmod sönder sin harpa. Sedan han en stund stått med resterna av den sönderslagna harpan i händerna, lär han ha sagt: "Ramen får jag skicka till hovet som ostform".

Den första melodin är noterad en kvint för högt. Vanligtvis klingar harpans högsta sträng a, detta gäller också melodier noterade i d.

Kattschottis SB sommaren -82 Hölö

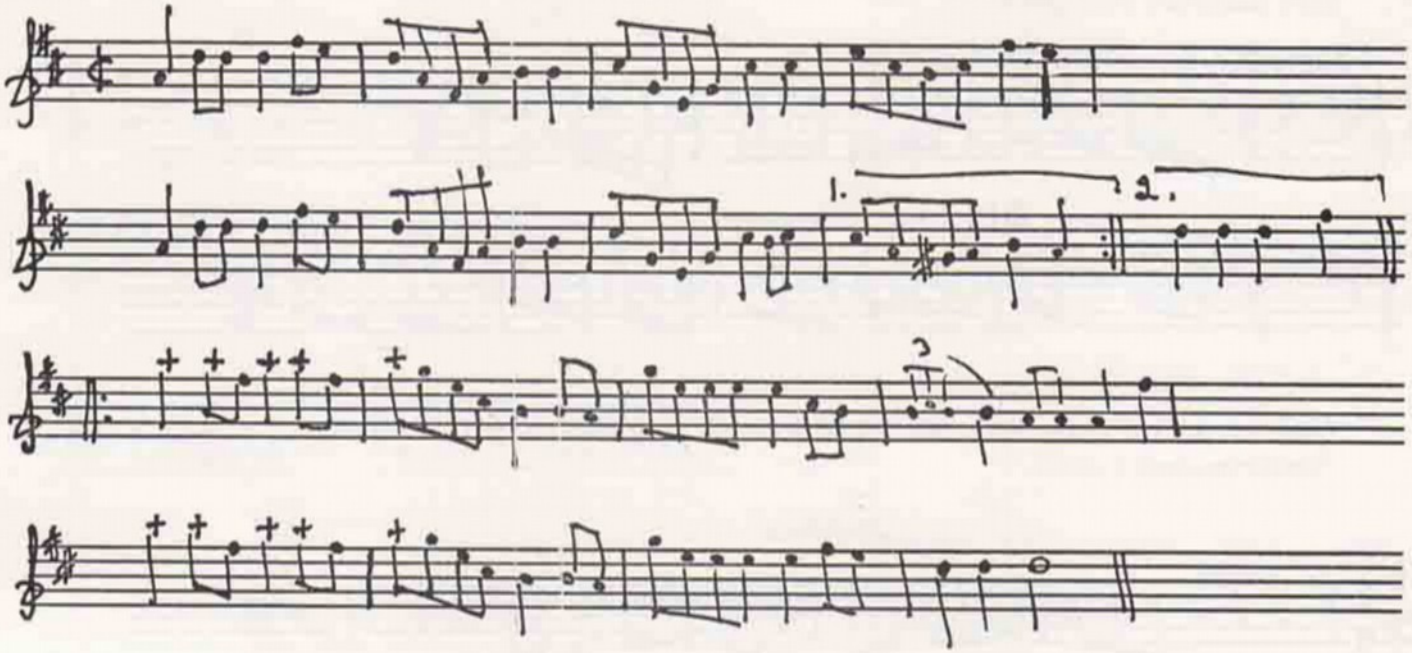

"Kattschottis" trillade ur min mandolin i somras ute på Hölö. Mandolinen tycker jag är brilliant och fin att knäppa på som omväxling med stråkharpans svårflörtade tagelsträngar. Eller som någon elak tunga viskade i mitt öra "de låter ju som en gammal taskig fiol som man har satt papperssnören på." Jag riktigt hörde hur historiens musikfåglar flög bort med ljudlösa vingslag.

" SJELFBIOGRAFISKA ANTECKNINGAR AF DEN SWÄNSKA FORNSÅNGENS VÄN "

uppfunna och med normaliserad stavning utgivna av
Bernt Olsson

Toner vi nämna de minnen, de skygga
vilka oss följt från de saligas ort;
klingande tårar, från skyar, som bygga
regnbågsbryggan till himmelens port.
Och vi förtro åt de menlösa vänner
vad ej i ord förtydligas får,
vad vårt innersta väsen känner,
vad till det eviga hemmet når.

P. D. A. Atterbom

Den intelligibla materien - världssjälen, världsmodern - är objektet för det Absolutas självskådning. Ur denna skapande akt (O Mysterium!) framgå de eviga idéerna. Det veta vi alla.

I min barndom visste jag dock intet om de profetiska tänkare, en Platon, en Plotinos, en Bruno, en Böhme, en Schelling, genom vars djupsinniga, metafysiska spekulation vi förunnats någon kunskap om tillvarons grund och de i stoftet fängslande jordevarelsernas rätta bestämmelse.

Väl skymtade kanske något av dessa stora namn i guldbokstäver för mina barnsliga blickar, när jag passerade min faders bokhylla - måhända på väg att utföra något av ett livligt gosselynne betingat sattyg, vilket jag hade håg och fallenhet för; väl vankades lugg och bannor, när jag begagnat Novalis' Heinrich von Ofterdingen som tillhygge i en skärmytsling med mina syskon. Min fader tog försiktigt upp boken och drog mig - medelst ett kraftigt tag i örat - intill sig, i det hans kärva röst fick en klang av ömhet och hans ögon en fjärrskådande blick, då han sade:

-O, att det icke vore en slump eller tillfällighet, som ledde din hand, då du grep denna bok! O, att även du, din lymmel, en gång finge skåda den Blå Blomman, att din håg vändes från jordens grus mot idévärldens sanna verklighet!

Jag gned mitt öra och ilade vidare mot nya illdåd, snabbt förgätande min faders ord. Av en händelse erinrade jag mig dem åter flera år senare, då jag, efter en glad afton, inföll över tröskeln till mitt studentrum och slog örat i sänggaveln. Omgivna av stjärnor stodo de åter i eldskrift för min syn, och vemodiga minnen bemäktigade sig mitt inre.

Nåväl, min barndom förflöt mestadels under lek och glam, och de stora livsfrågorna bekymrade mig föga. Sällan sporde jag Vadan eller Varthän. Ty så sker den som nedstiger i jordelivets sublunariska värld: färgorna å själens fjärilsvingar mattas och bortblekna, kvalm och töcken skymma för den fordom klara blicken, och den materiella existensens illusioner förta minnet av en salig föruttillvaro. Och dock! Månens milda sken över skog och fält, näktergalens sång i skymningstimman och de vaggande vågornas vemodiga musik - allt kunde plötsligt i mitt barnsliga sinne uppväcka en häftig trånad, en längtan efter något jag då ej förstod.

I musikens toner försjönk jag gärna - min faster spelade å hammarklaveret de underbaraste karaktersstycken av stora mästare - och förnam därvid samma oförklarliga, bitterljuva känslor.
- Varifrån kommer musiken, mor? Så sporde jag en gång vid matbordet. Min moder såg upp, likasom förvånad över min fråga, och sade stilla:
- Musiken bär bud till dig från de saligas boningar, min gosse.
Min fader avtog sin pincenez och torkade den på bordduken.
- Ja, i sanning! inföll han med livlighet. Men ändock ... fortsatte han eftertänksamt, äro tonerna även att likna vid suckar, som uppstiga till den elyseiska värld, i vars av evighetens sol belysta lundar våra själar en gång dvaldes. Ur virtuosens klaver flyga tonerna burna av längtan; ja, ock ur bonddrängens violin och vallflickans flöjt stiga de som röster ur folksjälens djup. Lyss likaså till naturens egen musik, min gosse! Ty vad är skogens och böljornas sång, fågelns kvitter, lejonets rytande och lammets bräkande om ej suckar och sång ur kreaturens bröst?
Han tystnade och satte gaffeln i fårsteken, medan jag, gripen av otålighet, förbidade efterrätten - äppeltårta med mandel och gräddskum.

Jag började småningom inse, att musiken är mer än blott ljud. Jag erfor, genom studium av goda böcker,

huru redan Pythagoras för sin inre skådande blick sett planeternas harmoniska rörelse och med sitt inre öra hört musiken vid deras saliga dans kring gudatronen. Han - den gamle greken - förstod tonernas helighet, deras mystiska samband med sfärernas harmoni.

Djupen av dessa musikens hemligheter har väl aldrig förunnats mig att pejla, men jag minns huru jag förnam närheten till mysteriet och för första gången kom att grubbla häröver, då jag i morgonväkten trädde över tröskeln till vår ladugård. Jag hörde dejan sjunga, medan hon sopade med björkriskvasten. Hennes gestalt var - så tycktes det mig - skön liksom hennes röst, och jag lyddes förtrollad till orden:

Herr Peder han ropte på svennerna små
I tagen mig hit mina gullharpor små!

Han lekte barken av böketrä
och hornen av det kvecke fä.

Han lekte bort gräset av vite grönslätt
han lekte så Näcken på vattnet satt...

En nordisk Orfeus! O, musikens trollmakt! Icke förstod hon det väl själv den kära pigan, men hur kunde en efterklang av orfismens heliga mysterier från hennes sköna läppar nå mig här i fähusdörren?

Frågan sysselsatte mig länge och blev måhända själva incitamentet till mitt genom många år av insamlingsarbete ådagalagda intresse för de fornsånger, som ännu leva å folkets läppar. Många vandringar ledde mig ut bland mitt landskaps allmoge, varest jag åhörde en myckenhet melodier och sånger, dem jag - stundom å en liten vacker lergök - återgav och i noter nedtecknade.

Mycket av vad jag hörde nödgades jag vraka. Mycket av vad jag upptecknat har jag senare vigt åt lågorna: simpla slagdängor, vulgära texter, som på intet sätt avspeglat folkets själ. Stundom har dock en textrad, en melodi glimmat emot mig som ett guldkorn i guldvaskarens skopa. Dessa korn utgöra dock tillsammantagna en skatt av omätligt värde!

Liksom av en flammande ljungeld drabbades jag så plötsligt av en från himmelen härflytande, kosmisk kraft - Kärleken! I hänförelse nedskrev jag och tonsatte en hel rad dikter, i vilka jag sökte tolka dessa heliga känslor. Ännu tåras mina ögon vid minnet av hur min tillbedda, sångerskan fröken N... , vid en musikalisk soiré, som jag gav för mina vänner (med anledning av den vetenskapliga utmärkelse jag erhållit för min lilla avhandling "Om intelligensens höjande medelst å hjässan anbragta gyttjeomslag") själv framförde en av dessa dikter tillsammans med några folkmelodier, vilka vi gemensamt försett med passande text.

När jag nu betraktar denna dikt, finner jag, att många ofullkomligheter vidlåder densamma; ändock tycker jag mig i följande strof ha fångat något av kärlekens sanna väsen:

Ofta, Hulda, [1] över nardusängen
gingo vi vid näktergalens sång.
- O, du ropte, ser du rosens klängen?
Känn dess doft, som flyr från jordens tvång!
Våra själar liksom den skall lyfta
likt två suckar ur naturens bröst
upp ur sinnevärldens mörka klyfta.
Hör du sången? Hör, en engels röst!

1) Så nämnde jag gärna min sångmö.

Om jag än förstod något av kärlekens natur, misstog jag mig dock på min tillbeddas känslor. Ack, hur kunde ögon som dessa ljuga? Dessa ögon, som tindrat emot mig likt tvenne stjärnor, i vars ljus jag tyckt mig skåda något av tillvarons innersta hemlighet! Hon är nu förmäld med en förmögen kaffehandlare, en opoetisk, krass och girig naturell; jag erinrar mig med vämjelse hans hämndlystna förbittring, då jag hade tillfredsställelsen göra god vinst på en fastighetsaffär, i vilken han var inblandad men ohjälpligt tillkortakom

Själv har jag dock funnit en hustru, vari jag igenkänt en tvillingsjäl, ja, min preexistenta brud! Ett innerligt band av kärlek oss på vår vandring genom världsfurstens öcknar. Ofta skymmes väl målet för vår jordevandring av vardagens små bekymmer; omsorgen om min lilla tvålfabrik upptar det mesta av min tid.

Dock givas stunder, då våra själar tillsammans uppleva Mysteriet - då de tillsammans fly att söka vila i världs moderns famn. Om kvällarne, då pigan inburit aftonlampan, hämta vi ofta Atterboms eller Stagnelii dikter till högläsning. Ja, även Heinrich von Ofterdingen ha vi tillsammans läst - ur samma bok, som jag en gång kastade på min retsamme broder.

Min hustru äger en nätt röst, som utmärkt väl ansluter sig till folkvisans innerliga väsen. Hon äger ock förmågan att varsamt harmonisera de polskor och visor jag insamlat samt att, ej utan skicklighet, framföra dem å fortepianot. Så fördriva vi stundom våra aftnar.

En kväll - jag minns den väl, ty hur skulle någon av dem som då närvoro vid aftonunderhållningen i vårt lilla hem någonsin kunna glömma den! - besöktes vi av tonsättaren och klavervirtuosen herr N.N. Vilken lycksalighet undfingo vi icke härav! Hur gladde oss icke hans spel! Gripna hörde vi honom framföra sin stora fantasi över den polskemelodi jag plägar benämna Vallgossens klagan. Med huvudena stödda i händerna sutto vi, överväldigade av våra känslor. Jag minns en min vän... huru hans blickar höjdes mot takkronan, huru hans knogar vitnade, huru hans bröst hävdes av tunga suckar. En annan pressade näsduken mot sina av tårar töckniga ögon. Fröken L... föll, högt snyftande, samman över stolskarmen, medan mästaren själv, blek och med pannan våt av svett, ur fortepianot frambesvor de andar, som bära oss bud från det Elysium, vartill våra hjärtan tråna i det extatiska skådandets ögonblick.

Tonerna förklungo och efterlämnade i allas våra bröst en känsla av smärtfylld salighet. Under tårar omfamnade vi vår vän...

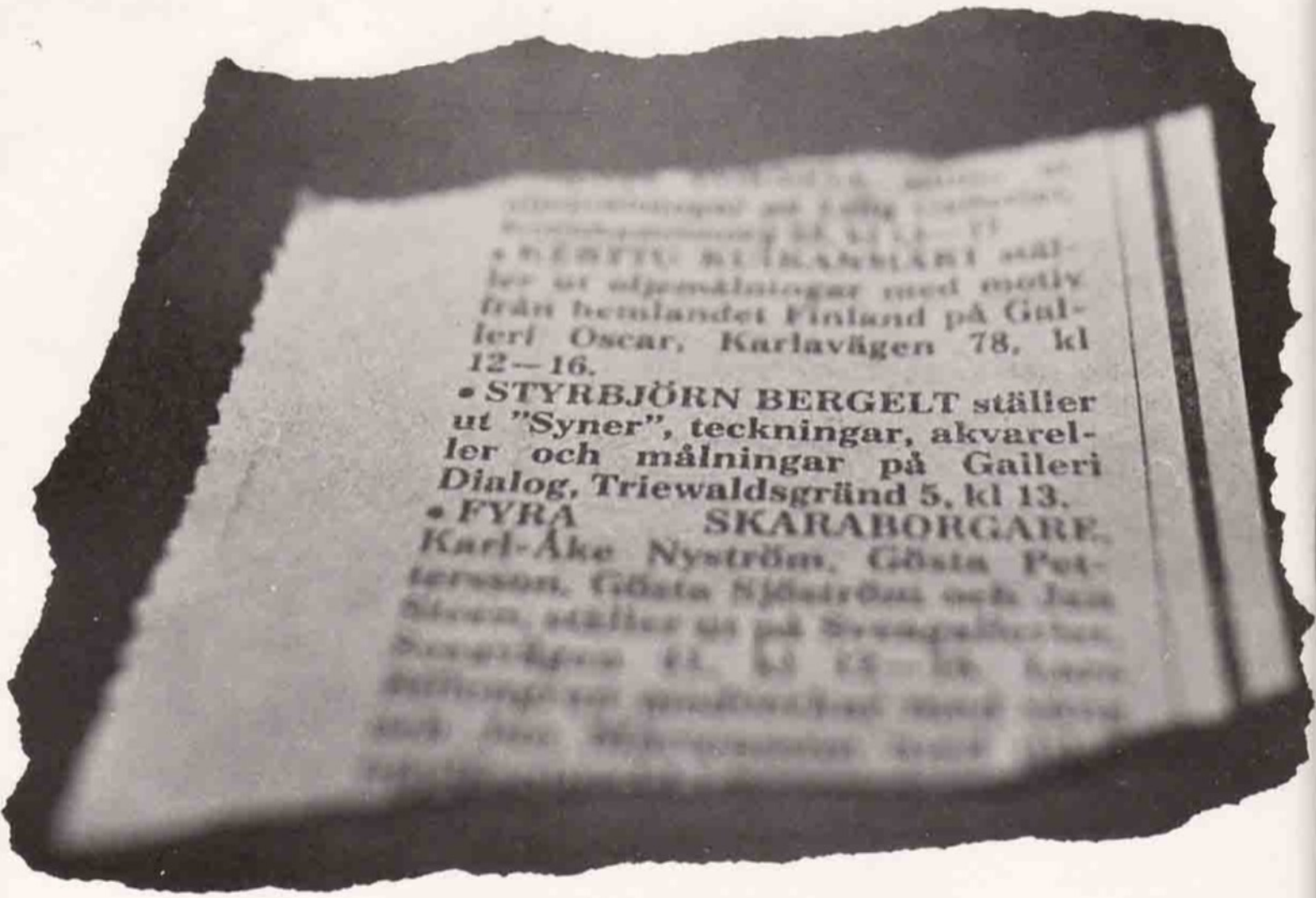

• KERTTU KUIKANMÄKI ställer ut oljemålningar med motiv från hemlandet Finland på Galleri Oscar, Karlavägen 78, kl 12—16.

• STYRBJÖRN BERGELT ställer ut "Syner", teckningar, akvareller och målningar på Galleri Dialog, Triewaldsgränd 5, kl 13.

• FYRA SKARABORGARE, Karl-Åke Nyström, Gösta Pettersson, Gösta Sjöström och Jan Sleen, ställer ut på Svengalleriet, Svenvägen 41, kl 15—18. [illegible]

ISSN 0346-2595